

**PIOTR GOŁOS, EMILIA WYSOCKA-FIJOREK, WOJCIECH GIL, ROMAN WÓJCIK,
MICHAŁ ORZECHOWSKI**

Jakość nadzoru nad gospodarką leśną w lasach prywatnych oraz wiedza ich właścicieli w zakresie gospodarki leśnej*

Quality of forest management supervision in private forests and the knowledge of their owners in the field of forest management

ABSTRACT

Gołos P., Wysocka-Fijorek E., Gil W., Wójcik R., Orzechowski M. 2021. Jakość nadzoru nad gospodarką leśną w lasach prywatnych oraz wiedza ich właścicieli w zakresie gospodarki leśnej. Sylwan 165 (2): 91-100. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylwan.2020129>.

Private forests in Poland occupy an area of 1788 thousand ha, including 1683 thousand ha of forests owned by the natural persons. There are usually 2-3 forest plots constituting single ownership. According to the Act on forests, the supervision over forest management in private forests is carried out by the county authorities. They may entrust it to the managers of the State Forests units on the basis of an individual agreement. Due to the adopted solutions, supervision over forest management in private forests is dispersed. The aim of the research was to present: forest owners (farmers) assessment of the quality of supervision, the level of basic knowledge of forest owners regarding the legal aspects of forest management and the analysis of the relationship between the results of the assessment of the quality of supervision and the level of knowledge of the surveyed forest owners presented in a regional layout. The work was based on the results of a computer-assisted survey conducted in April 2019 by the Kantar Polska S.A. agency on a random, representative nationwide sample of 1003 forest owners. The largest group of forest owners rated the quality of supervision as good (rate 4) and very good (rate 5). The age, sex and education of the respondent did not affect the assessment of the quality of supervision, but it differed regionally. The results of research on the level of basic knowledge of forest owners indicate that it is not at the satisfactory level and it is also strongly diversified regionally, which can be partly explained by the historically shaped, diversified share of private forests. Considering the growing area of private forests, their natural and economic importance, measures should be taken to improve both the quality of supervision and the level of forestry knowledge of forest owners.

KEY WORDS

forest owners, farmers, private forests, supervision over forest management, survey research

ADDRESSES

Piotr Gołos ⁽¹⁾ – e-mail: p.golos@ibles.waw.pl

Emilia Wysocka-Fijorek ⁽¹⁾ – e-mail: e.wysocka-fijorek@ibles.waw.pl

Wojciech Gil ⁽²⁾ – e-mail: w.gil@ibles.waw.pl

---

*Praca w ramach programu priorytetowego nr 5.5 „Międzydziedzinowa edukacja ekologiczna” (nr umowy 28/2019/Wn50/EE-ec/D) pt. „Lasy prywatne – szanse, problemy, rozwiązania”, finansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Roman Wójcik ⁽³⁾ – e-mail: rwojcik@wl.sggw.pl

Michał Orzechowski ⁽³⁾ – e-mail: michal.orzechowski@wl.sggw.pl

⁽¹⁾ Zakład Zarządzania Zasobami Leśnymi, Instytut Badawczy Leśnictwa; Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn

⁽²⁾ Zakład Hodowli Lasu i Genetyki Drzew Leśnych, Instytut Badawczy Leśnictwa; Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn

⁽³⁾ Katedra Urządzania Lasu, Dendrometrii i Ekonomiki Leśnictwa, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

Wstęp

Lasy prywatne zajmują w Polsce powierzchnię 1788 tys. ha [Leśnictwo 2019], w tym 1683 tys. ha to lasy należące do osób fizycznych. Według Powszechnego Spisu Rolnego [Użytkowanie... 2011] powierzchnia lasów w indywidualnych gospodarstwach rolnych wynosiła 1185 tys. ha. Tworzyły je najczęściej 2-3 działki [Gołos 2008, 2011], stanowiące część około 898 tys. gospodarstw rolnych. Z kolei według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) powierzchnia lasów prywatnych wynosiła 863 tys. ha, należących do 543 tys. gospodarstw rolnych [Użytkowanie... 2020]. Średnia powierzchnia gruntów leśnych w gospodarstwie rolnym według badań z 2007 roku wynosiła 1,41 ha [Gołos 2011], natomiast według danych GUS – 1,59 ha [Użytkowanie... 2020]. Wyniki Wielkoobszarowej Inwentaryzacji Stanu Lasu (WISL) wskazują, że stan gospodarczy lasów prywatnych jest dobry [Wielkoobszarowa... 2020]. Pozyskanie drewna w lasach prywatnych według GUS [Leśnictwo 2019] osiąga poziom znacznie poniżej danych WISL [Wielkoobszarowa... 2020] oraz wielkości ustalonych w badaniach na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie rolników właścicieli lasów [Gołos 2011]. Sytuacja taka jest najprawdopodobniej efektem wykorzystywania przez rolników drewna w postaci pojedynczych drzew na doraźne potrzeby gospodarstwa rolnego – miąższość tak pozyskanego drewna nie jest na ogół rejestrowana przez służby nadzorujące gospodarkę leśną.

Nadzór nad gospodarką leśną w lasach prywatnych sprawuje według art. 5 ust. 1 pkt 2 ustawy o lasach starosta [Ustawa... 1991]. Może on go powierzyć w drodze porozumienia kierownikom jednostek Lasów Państwowych (nadleśniczym) (art. 5 ust. 3 ustawy). Taka sytuacja wpływa na zróżnicowanie jakości nadzoru, tym bardziej że regulacje ustawowe w zakresie nadzoru dostarczają tylko ogólnych wskazówek co do sposobu jego realizacji [Wysocka-Fijorek 2013, 2014, 2017]. O praktycznych rozwiązaniach w zakresie nadzorowania lasów niepaństwowych decyduje starosta, który ustala sposób organizacji służb odpowiedzialnych za te zadania. Należą do nich między innymi doradztwo i edukacja właścicieli lasów w zakresie gospodarki leśnej. Jest to ważne zadanie, bowiem wiedza leśna wśród właścicieli lasów jest często niepełna i opiera się zwykle na doświadczeniach nabytych przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego.

Celem badań była ocena jakości nadzoru nad gospodarką leśną w lasach prywatnych oraz podstawowej wiedzy właścicieli lasów w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej. Wykorzystano do tego celu badania ankietowe na reprezentatywnej grupie właścicieli lasu.

Materiał i metody

Pracę oparto na wynikach badań z zastosowaniem ustandaryzowanego kwestionariusza wywiadu – wspomaganym komputerowo (CAPI), przeprowadzonych w kwietniu 2019 roku przez agencję Kantar Polska S.A. na losowej, reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie 1003 rolników – właścicieli lasów. Próba miała charakter kwotowo-losowy i była dobierana z operatu adresowego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Warstwowanie uwzględniało stopień występowania lasów prywatnych w danym województwie. Podstawą warstwowania były dane GUS zgromadzone

w ramach Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku. Badana populacja była warstwowana ze względu na kryterium lokalizacji terytorialnej (w podziale na 16 województw), z uwzględnieniem stopnia występowania lasów. W ramach przeprowadzonego podziału warstwowego dobrano powiaty, które w dalszej fazie stanowiły jednostki losowania adresów. Losowanie było dokonywane z uwzględnieniem prawdopodobieństw proporcjonalnych do liczby rolników – właścicieli lasów prywatnych i odbywało się według schematu ze zwracaniem. Kolejność kategorii w kafeterii pytań była losowo zmieniana.

Celem dwóch pytań (z 16 zamieszczonych w kwestionariuszu ankiety) była ocena:

- 1) jakości nadzoru przeprowadzonej przez właścicieli lasów (rolników),
- 2) podstawowej wiedzy właścicieli lasów w zakresie prawnych aspektów prowadzenia gospodarki leśnej.

Wyniki posłużyły również do sprawdzenia zależności między jakością nadzoru a poziomem wiedzy leśnej właścicieli lasów w układzie regionalnym.

Jakość nadzoru gospodarki leśnej w lasach prywatnych ankietowani rolnicy ustalili w pytaniu zamkniętym z wykorzystaniem skali ocen szkolnych (od 1 do 6). Ze względu na sposób losowania próby wyniki przedstawiono w układzie województw. Ponieważ dane dotyczące udziału powierzchni lasów prywatnych nadzorowanych przez nadleśnictwa są dostępne w układzie regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych, przyjęto założenie, że ustalona ocena dotyczy jakości nadzoru, niezależnie od podmiotu sprawującego ten nadzór.

Poziom podstawowej wiedzy właścicieli lasów ustalono na podstawie odpowiedzi ankietowanych na trzy pytania zamknięte, umożliwiające wskazanie:

- 1) organu sprawującego nadzór nad gospodarką leśną spośród czterech proponowanych odpowiedzi: wójt, starostwo, nadleśniczy i możliwość odpowiedzi „nie wiem”,
- 2) maksymalnego czasu na odnowienie lasu na powierzchni zrębu, spośród czterech zaproponowanych możliwości: rok, 3 i 5 lat oraz możliwość wskazania odpowiedzi „nie wiem”,
- 3) dokumentu potwierdzającego legalność pozyskanego drewna, wśród których wymieniono: decyzję starostwa, opinię nadleśniczego, uproszczony plan urządzenia lasu i możliwość wybrania odpowiedzi „nie wiem”. Kafeterie w pytaniu podlegały losowej rotacji.

Wyniki oceny jakości nadzoru porównano z poziomem wiedzy rolników w zakresie gospodarki leśnej w układzie regionalnym. Wyniki obrazujące poziom wiedzy leśnej ankietowanych analizowano oddzielnie dla każdego z trzech pytań ankietowych oraz łącznie na podstawie udziału procentowego prawidłowych odpowiedzi.

Odpowiedzi na pytania ankiety zestawiono z uwzględnieniem takich zmiennych jak: powierzchnia gruntów leśnych, rolnych oraz innych gruntów w gospodarstwie ankietowanego rolnika, region (województwo) zamieszkania rolnika oraz danych społecznych ankietowanego właściciela, takich jak płeć, wiek i wykształcenie. W analizie statystycznej wykorzystano program Statistica 10 (Statsoft).

Wyniki

OCENA JAKOŚCI NADZORU. Średnia ocena jakości nadzoru gospodarki leśnej dla całej próby rolników wyniosła ponad 3,9. Największa grupa właścicieli lasów oceniła jakość nadzoru jako dobrą (ocena 4) i bardzo dobrą (ocena 5) – odpowiednio 380 i 238 badanych (tab. 1). Oceny od 1 do 3 stanowiły około 31% wszystkich ocen. Najniższą ocenę zadeklarowali rolnicy dysponujący największą powierzchnią gruntów rolnych i najmniejszą średnią powierzchnią lasów. Różnice w średnich wartościach takich cech jak wiek, płeć czy wykształcenie ankietowanego dla podprób wskazują-

Tabela 1.

Średnia (M) i odchylenie standardowe (SD) wartości analizowanych zmiennych oraz struktura płci według ocen jakości nadzoru nad lasami prywatnymi (1-6)

Mean (M) and standard deviation (SD) of the analyzed variables and gender structure according to the assessment of the quality of supervision over private forests (1-6)

	1 (N=28)		2 (N=80)		3 (N=203)		4 (N=380)		5 (N=238)		6 (N=74)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Powierzchnia gruntów rolnych Agricultural land area [ha]	16,73	18,08	12,66	18,35	8,29	11,30	10,88	14,71	11,19	15,83	11,14	10,48
Powierzchnia gruntów leśnych Forest land area [ha]	2,97	4,16	3,95	6,58	3,36	4,41	3,66	7,55	3,33	6,25	3,05	3,97
Powierzchnia pozostałych gruntów Area of remaining land [ha]	1,58	3,84	1,17	2,25	0,93	1,45	1,09	3,48	1,45	4,12	2,59	4,33
Wiek [lata] Age [years]	49,89	14,70	52,88	12,98	51,80	11,26	51,56	11,39	49,24	10,88	48,72	9,64
Wykształcenie Education	2,82	1,25	2,63	1,11	2,72	1,02	2,71	0,98	2,69	1,03	2,92	1,16
Płeć Gender	2,31/3,10		6,67/8,81		22,31/18,92		34,87/39,80		27,95/21,04		5,90/8,32	

Wykształcenie: 1 – podstawowe, 2 – zawodowe, 3 – średnie, 4 – wyższe; płeć – wyniki przedstawiono jako strukturę odpowiedzi [%] kobiety/mężczyźni

Education: 1 – primary, 2 – vocational, 3 – secondary, 4 – higher; gender – results presented as the structure of the response [%] females/males

cych poszczególne odpowiedzi były niewielkie i można przyjąć, że nie różnicują one ocen jakości sprawowanego nadzoru.

Analiza wyników w układzie regionalnym pozwala w uproszczeniu wskazać trzy grupy województw pod względem ustalonych ocen jakości nadzoru (tab. 5):

- 1) kujawsko-pomorskie, lubuskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie – w których badani ocenili nadzór powyżej 4,0;
- 2) lubelskie, łódzkie, mazowieckie, podlaskie, pomorskie i śląskie – ocena od 3,51 do 3,99;
- 3) dolnośląskie, małopolskie, opolskie i świętokrzyskie – ocena poniżej 3,5.

Tylko w województwie zachodniopomorskim ankietowani ocenili jakość nadzoru powyżej 5, choć należy zaznaczyć, że średnia została ustalona na podstawie jedynie 19 opinii.

PODSTAWOWA WIEDZA LEŚNA ROLNIKÓW. Ponad 50% badanych (531 ankietowanych rolników) poprawnie odpowiedziało na pytanie pierwsze, wskazując starostę jako organ sprawujący nadzór nad gospodarką leśną w lasach prywatnych (tab. 2). Spośród ankietowanych wskazujących inne podmioty największa grupa wybrała nadleśniczego – 359 badanych. Niewielka grupa badanych wskazała wójta (53 respondentów) lub przyznała, że nie zna odpowiedzi na pytanie (60 respondentów). Co ciekawe, średnia powierzchnia gruntów leśnych w grupie respondentów wskazujących na wójta jako osobę nadzorującą prowadzenie gospodarki leśnej w lasach prywatnych jest wyższa od średniej dla grupy wskazujących na starostę lub na nadleśniczego. Pობodnie jak w wynikach dotyczących oceny jakości sprawowanego nadzoru, także w przypadku odpowiedzi na pytania umożliwiające ocenę poziomu wiedzy nie miały znaczenia takie cechy respondentów jak płeć, wiek oraz wykształcenie (tab. 2).

Tabela 2.

Średnia (M) i odchylenie standardowe (SD) wartości analizowanych zmiennych oraz struktura płci według wskazań dotyczących podmiotu sprawującego nadzór nad gospodarką leśną

Mean (M) and standard deviation (SD) of the analyzed variables and gender structure according to the indications concerning the entity supervising forest management

	Wójt		Starosta		Nadleśniczy		Nie wiem	
	Commune head		County head		Forest inspector		I do not know	
	(N=53)		(N=531)		(N=359)		(N=60)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Powierzchnia gruntów rolnych Agricultural land area [ha]	9,30	9,86	11,31	14,86	10,56	15,54	8,34	8,22
Powierzchnia gruntów leśnych Forest land area [ha]	5,67	11,35	3,37	6,28	3,52	5,49	2,25	4,40
Powierzchnia pozostałych gruntów Area of remaining land [ha]	1,24	2,15	1,29	3,77	1,28	2,70	1,14	4,13
Wiek [lata] Age [years]	51,89	11,72	50,76	11,11	51,19	11,33	49,62	14,07
Wykształcenie Education	2,66	0,96	2,73	1,04	2,70	1,04	2,80	0,97
Płeć Gender	4,36/5,87		56,15/50,90		32,56/37,85		9,62/5,38	

oznaczenia jak w tabeli 1; denotes as in table 1

Poziom wiedzy rolników w wymienionym zakresie jest zróżnicowany regionalnie. W województwie opolskim żaden z ośmiu ankietowanych właścicieli lasów nie udzielił prawidłowej odpowiedzi. Niski poziom wiedzy w tym zakresie został też odnotowany w województwach podkarpackim i świętokrzyskim (tab. 5).

Jednym z elementów gospodarki leśnej podlegających nadzorowi jest kontrola terminowego wykonania odnowienia gruntów leśnych czasowo pozbawionych drzewostanu (pytanie 2). Duża grupa respondentów (443 osób – 44,17% badanych) odpowiedziała prawidłowo (tab. 3), wskazując okres 5 lat. Najliczniejszą grupą badanych, która wskazała błędny dopuszczalny okres odnowienia, byli respondenci deklarujący, że są to 3 lata. Niepokojącym wynikiem jest brak wiedzy w tym zakresie u 155 posiadaczy lasu (ponad 15% badanych). Podobnie jak w poprzednich wynikach, zestawienie odpowiedzi nie wskazuje na związek odpowiedzi z wiekiem, wykształceniem czy płcią ankietowanego właściciela lasu.

Poziom wiedzy w zakresie znajomości maksymalnego ustawowego terminu ponownego wprowadzenia roślinności leśnej jest silnie zróżnicowany regionalnie (tab. 5). W województwie opolskim tylko dwóch z ośmiu ankietowanych właścicieli wskazało poprawną odpowiedź. Niski poziom wiedzy w tym zakresie dotyczy również rolników w województwach lubelskim, podkarpackim oraz wielkopolskim. W województwie pomorskim prawie wszyscy ankietowani właściciele udzieliли prawidłowej odpowiedzi.

Duża grupa badanych prawidłowo wskazała dokument potwierdzający legalność pozyskanego drewna (460 osób – 45,9% badanych) (tab. 4). Część wskazała jako taki dokument opinię nadleśniczego (373 respondentów). Niewielka grupa badanych przyznała, że nie potrafi wskazać takiego dokumentu (48 ankietowanych).

Udział prawidłowych odpowiedzi wskazujących decyzję starosty jako dokument potwierdzający legalność pozyskanego drewna w lasach prywatnych jest zróżnicowany regionalnie. Niski poziom wiedzy w tym zakresie wykazali rolnicy w województwie kujawsko-pomorskim,

Tabela 3.

Średnia (M) i odchylenie standardowe (SD) wartości analizowanych zmiennych oraz struktura płci według wskazań w zakresie maksymalnie dopuszczalnego okresu na wykonanie odnowienia na powierzchni leśnej [lat]

Mean (M) and standard deviation (SD) of the analyzed variables and gender structure according to the indications concerning the maximum permissible period for regeneration of the forest area [years]

	1 (N=90)		3 (N=315)		5 (N=443)		Nie wiem I do not know (N=155)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Powierzchnia gruntów rolnych Agricultural land area [ha]	12,36	18,07	11,79	14,54	10,36	15,13	8,87	10,00
Powierzchnia gruntów leśnych Forest land area [ha]	4,24	7,911	4,25	8,51	3,19	4,39	2,29	4,06
Powierzchnia pozostałych gruntów Area of remaining land [ha]	0,58	1,06	1,62	3,87	1,44	3,71	0,50	1,40
Wiek [lata] Age [years]	48,77	11,67	51,13	10,31	51,11	11,91	51,10	11,89
Wykształcenie Education	2,72	1,10	2,69	1,00	2,77	1,08	2,66	0,93
Płeć Gender	5,64/11,09		28,46/33,28		47,44/42,09		18,46/13,54	

oznaczenia jak w tabeli 1; denotes as in table 1

Tabela 4.

Średnia (M) i odchylenie standardowe (SD) wartości analizowanych zmiennych oraz struktura płci według wskazań odnośnie do dokumentu potwierdzającego legalność pozyskanego drewna w lasach prywatnych

Mean (M) and standard deviation (SD) of the analyzed variables and gender structure according to the indications regarding the document confirming the legality of timber harvested in private forests

	Decyzja starostwa Decision of the county authorities (N=460)		Opinia nadleśniczego Forest district manager opinion (N=373)		Uproszczony plan urządzenia lasu Simplified forest management (N=122)		Nie wiem I do not know plan (N=48)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
	Powierzchnia gruntów rolnych Agricultural land area [ha]	10,60	13,66	10,74	13,50	11,18	19,30	11,34
Powierzchnia gruntów leśnych Forest land area [ha]	2,54	3,83	4,91	8,67	3,31	5,36	1,72	2,95
Powierzchnia pozostałych gruntów Area of remaining land [ha]	1,41	3,99	1,33	2,91	0,93	2,63	0,41	0,87
Wiek [lata] Age [years]	51,20	11,50	50,68	11,06	49,34	11,80	53,88	11,82
Wykształcenie Education	2,67	1,07	2,74	1,00	2,81	1,01	2,79	0,92
Płeć Gender	50,26/43,07		34,10/39,15		3,59/12,23		12,05/5,55	

oznaczenia jak w tabeli 1; denotes as in table 1

mazowieckim, opolskim, podlaskim i świętokrzyskim. Największy udział prawidłowych odpowiedzi odnotowano w województwie zachodniopomorskim (tab. 5).

W celu ustalenia różnic poziomu wiedzy właścicieli lasów w regionach ustalono sumaryczny udział prawidłowych odpowiedzi w każdym województwie. Wyniki pozwalają wyróżnić pięć grup (tab. 5). W pierwszej znajduje się tylko województwo pomorskie, w którym średnio ponad

Tabela 5.

Liczba (N) i udział (%) prawidłowych odpowiedzi na pytania (A-C) sprawdzające poziom wiedzy ankietowanych właścicieli lasów prywatnych oraz średnia ocena jakości nadzoru nad gospodarką leśną (Oc [pkt]) według województw

Number (N) and share (%) of correct answers to the questions (A-C) verifying the level of knowledge of the surveyed private forest owners and average assessment of the quality of supervision over forest management (Oc [pts.]) by voivodeships

		A	B	C	ΔN	$\Delta\%$	Oc
Dolnośląskie (n=25)	N	17	10	11	38	50,67	3,36
	%	68,00	40,00	44,00			
Kujawsko-pomorskie (n=38)	N	29	23	10	62	54,39	4,18
	%	76,32	60,53	26,32			
Lubelskie (n=109)	N	54	41	59	154	47,09	3,82
	%	49,54	37,61	54,13			
Lubuskie (n=29)	N	23	15	18	56	64,37	4,31
	%	79,31	51,72	62,07			
Łódzkie (n=66)	N	41	30	37	108	54,55	3,58
	%	62,12	45,45	56,06			
Małopolskie (n=97)	N	56	42	47	145	49,83	3,45
	%	57,73	43,30	48,45			
Mazowieckie (n=171)	N	78	77	53	208	40,55	3,99
	%	45,61	45,03	30,99			
Opolskie (n=8)	N	0	2	1	3	12,50	3,50
	%	0,00	25,00	12,50			
Podkarpackie (n=60)	N	22	21	33	76	42,22	4,82
	%	36,67	35,00	55,00			
Podlaskie (n=119)	N	52	55	47	154	43,14	3,97
	%	43,70	46,22	39,50			
Pomorskie (n=39)	N	39	38	22	99	84,62	3,82
	%	100,00	97,44	56,41			
Śląskie (n=80)	N	44	33	41	118	49,17	3,84
	%	55,00	41,25	51,25			
Świętokrzyskie (n=45)	N	12	19	16	47	34,81	3,18
	%	26,67	42,22	35,56			
Warmińsko-mazurskie (n=33)	N	13	16	16	45	45,45	4,21
	%	39,39	48,48	48,48			
Wielkopolskie (n=65)	N	36	12	34	82	42,05	4,26
	%	55,38	18,46	52,31			
Zachodniopomorskie (n=19)	N	15	9	15	39	68,42	5,74
	%	78,95	47,37	78,95			
Razem	N	531	443	460	1434	47,66	3,94
In total	%	52,94	44,17	45,86			

ΔN – łączna liczba poprawnych odpowiedzi; $\Delta\%$ – średni udział poprawnych odpowiedzi; pytania: A – kto sprawuje ustawowy nadzór nad gospodarką leśną w lasach prywatnych? B – jaki jest maksymalny czas na odnowienie lasu na powierzchni zrębu? C – co jest dokumentem potwierdzającym legalność pozyskanego drewna w lasach prywatnych?

ΔN – total number of correct answers; $\Delta\%$ – share of correct answers; questions: A – who performs statutory supervision over forest management in private forests? B – what is the maximum time for forest regeneration after the clear cuts? C – what is a document confirming the legality of timber harvested in private forests?

84% wszystkich odpowiedzi było prawidłowych. W drugiej grupie znalazły się województwa lubuskie i zachodniopomorskie, w których ponad 60% odpowiedzi było poprawnych. Do trzeciej grupy należą województwa dolnośląskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie, w których ponad 50% odpowiedzi było prawidłowych. W najliczniejszej grupie regionów (lubelskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, śląskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie) ponad 40% odpowiedzi było prawidłowych. Najmniejszy udział odpowiedzi prawidłowych odnotowano w województwach opolskim i świętokrzyskim – odpowiednio 12,5 i 34,8%.

Wartość współczynnika korelacji rang Spearmana (0,171) między oceną jakości nadzoru gospodarki leśnej oraz sumarycznym udziałem prawidłowych odpowiedzi na pytania dotyczące wiedzy wskazuje na niewielki związek między jakością nadzoru nad gospodarką leśną i wiedzą ankietowanych rolników.

Dyskusja

Mimo rosnącego znaczenia lasów prywatnych w Polsce, głównie jako ważnego elementu środowiska przyrodniczego oraz otoczenia gospodarczego czy ekonomicznego, zainteresowanie nimi jako przedmiotem badań jest wciąż niewielkie i ma charakter incydentalny. Decydują o tym cechy prywatnych gospodarstw leśnych, w tym ich niewielka średnia powierzchnia i niska rentowność, które sprawiają, że nie są one źródłem znaczących dochodów dla ich właścicieli. Brak realnych korzyści ekonomicznych powoduje, że rolnicy posiadający las nie poświęcają mu szczególnej uwagi, skupiając wysiłek na prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Nie bez znaczenia jest również fakt, że głównym źródłem surowca drzewnego w Polsce jest publiczny sektor leśny. Obecnie dysponujemy takimi źródłami danych jak GUS, WISL czy polski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Farm Accountancy Data Network – FADN) oraz cytowane w publikacji wyniki dwóch badań ankietowych [Gołos 2008, 2011]. Dostarczają one informacji o samych lasach prywatnych, lecz wciąż brak jest ugruntowanej wiedzy na temat ich właścicieli (celów, zamierzeń, motywacji, poziomu wiedzy leśnej), w tym szczególnie tej grupy, która nie jest związana z rolnictwem [Wysocka-Fijorek i in. 2020a, b] oraz nie zamieszkuje obszarów wiejskich.

Z wymienionych powodów brak jest w literaturze krajowej i europejskiej omówienia problematyki oceny jakości nadzoru nad gospodarką leśną w lasach prywatnych. Oficjalnym źródłem informacji o sposobie realizacji nadzoru w Polsce jest raport NIK [Informacja... 2011], choć należy podkreślić, że wskazany dokument skupia się na prawnych aspektach związanych z ustawowym nadzorem nad gospodarką leśną i nieprawidłowościach stosowania procedur administracyjnych. Przedstawione wyniki wskazują, że jakość nadzoru została oceniona przez właścicieli lasów na poziomie dobrym, co stanowi pozytywny sygnał, jednak pozwala również sądzić, że nadzór może być sprawowany jeszcze lepiej. Odnosząc uzyskane wyniki do jedynych znanych autorom badań krajowych w tym zakresie, przeprowadzonych w Instytucie Badawczym Leśnictwa w 2004 [Gołos 2008] oraz w 2007 roku [Gołos 2011], można przyjąć, że ocena jakości nadzoru w opinii właścicieli jest coraz niższa. Pierwsze z cytowanych badań, zrealizowane na próbie 520 rolników, wskazało, że ponad 54% właścicieli lasów ocenia nadzór jako dobry. W kolejnych badaniach, przeprowadzonych na próbie 1112 rolników, ocenę dobrą zadeklarowało ponad 47% badanych. W prezentowanych badaniach ocenę dobrą zadeklarowało jedynie 38% ankietowanych. W okresie 16 lat spadek w ocenie jakości wyniósł około 16 pkt procentowych. Przedstawione wyniki w zakresie poziomu podstawowej wiedzy właścicieli lasów wskazują, że nie osiąga ona satysfakcjonującego poziomu i jest silnie zróżnicowana regionalnie (można to w części tłumaczyć historycznie ukształtowanym i zróżnicowanym udziałem powierzchniowym lasów prywatnych). Z pewnością za obecny stan odpowiada również brak systemowych rozwiązań w zakresie szkoleń dla właścicieli lasów.

Ich wiedza leśna czerpana jest obecnie z dwóch nieformalnych źródeł, funkcjonujących głównie na obszarach wiejskich. Są to środowisko rodzinne (wiedza przekazywana przez rodziców dzieciom) oraz wiedza i doświadczenie czerpane od sąsiadów [Wójcik 2017]. Źródłem informacji mogą być także zasoby internetu. Doskonalenie wiedzy leśnej nie doczekało się również poważnego zainteresowania ze strony organizacji rolniczych, takich jak Ośrodki Doradztwa Rolniczego czy Izby Rolne, stąd też transfer wiedzy jest skromny i ma charakter incydentalny. Najczęściej poruszaną problematyką jest kwestia zalesień (dostępność środków finansowych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich), mimo iż poza nimi istnieje przynajmniej kilka ważnych obszarów, w których podstawowa wiedza wpływałaby na stan lasów prywatnych. Podobnego uzasadnienia należy się doszukiwać w poziomie realizacji aspektu edukacyjnego w ramach sprawowanego nadzoru. Niski poziom wiedzy rolników w zakresie leśnictwa został również ujawniony w dużej części w wynikach badań z 2007 roku [Gołos 2011]. Spośród pięciu zaproponowanych zakresów pomocy ankietowani rolnicy najczęściej wskazywali:

- doradztwo w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej – 52,87%,
- pomoc w zakresie przygotowania dokumentów (zalesienia, pozyskanie) – 35,91%,
- dostęp do ważnych informacji związanych z lasami – 27,69%,
- pomoc prawną – 24,64%,
- szkolenia dla właścicieli lasów – 22,93%.

Odpowiedni poziom wiedzy właścicieli lasów w zakresie gospodarki leśnej umożliwia realizację ustawowych zapisów gwarantujących trwałość lasu. Wraz ze wzrostem wiedzy powinno również wzrastać zainteresowanie właścicieli posiadaniem majątku leśnym. Jak jednak zostało to wykazane w badaniach krajowych [Orzechowski, Kamińska 2018] i zagranicznych, jest ono niewielkie i związane m.in. z wielkością posiadanego lasu [Wiersum i in. 2005]. Na podnoszeniu wiedzy właścicieli lasów powinno w sposób szczególny zależeć służbom sprawującym nadzór, ponieważ jak zauważa Geszprych [2009, 2011], nadzór, poza prowadzeniem wielu przypisanych prawem czynności administracyjnych, obejmuje wspomaganie wykonania obowiązków ciążących na właścicielach lasów. W kształtowaniu wiedzy właścicieli lasów nie pomagają również fakt, że nie mogą się oni uczyć od siebie w ramach sformalizowanych grup czy zrzeszeń. Ich liczba jest niewielka i wciąż brak jest mechanizmów i programów, które wspierałyby ich powstawanie, szczególnie od strony finansowej. O konieczności transferu wiedzy w zakresie gospodarki leśnej i środowiska leśnego mogą świadczyć wyniki badań 100 rolników z województwa mazowieckiego. Zdaniem 35% badanych rolników obowiązek „strażnika przyrody” może być realizowany tylko w przypadku, kiedy rolnicy będą dodatkowo opłacani. Około 60% badanych uznało, że prace mające na celu poprawę środowiska w miejscu zamieszkania należą do zadań służb komunalnych, zaś 25% respondentów chciałoby poświęcić swój czas na rzecz ochrony środowiska. Ponad połowa badanych (55% respondentów) deklaruje gotowość do płacenia dobrowolnego podatku ekologicznego – przy zagwarantowaniu, że pieniądze będą przeznaczone na poprawę środowiska, a 35% nie widzi potrzeby kierowania dodatkowych środków na ten cel [Kałuża 2009].

Mając na uwadze rosnącą powierzchnię lasów prywatnych, ich dobry stan przyrodniczy, niedoszacowaną wielkość pozyskanego drewna i brak możliwości wzrostu poziomu wiedzy właścicieli w ramach sieci, które mogłyby być tworzone przez zrzeszenia właścicieli lasów, należałoby podjąć działania w celu zarówno poprawy jakości nadzoru, jak i podniesienia poziomu wiedzy leśnej właścicieli lasów. Potrzebne są jednak w tym celu nie tylko rozwiązania systemowe i środki finansowe, ale również szczegółowe informacje diagnozujące jakość nadzoru w najważniejszych obszarach jego realizacji oraz identyfikacja obszarów wiedzy specjalistycznej, które wymagają uzupełnienia w ramach szkoleń dla omawianej grupy właścicieli.

Literatura

- Geszprych M. 2009. Specyfika nadzoru i sfera wartości w prawie leśnym. PWSZ IPiA Studia Lubuskie 5: 159-181.
- Geszprych M. 2011. Prawne aspekty gospodarki w lasach prywatnych. W: Gołos P. [red.]. Poradnik dla właścicieli lasów. Sękocin Stary.
- Gołos P. 2008. Stan lasów prywatnych. Leś. Pr. Bad. 69 (4): 321-335.
- Gołos P. 2011. Private forests in Poland – The results of the questionnaire surveys covering the network of test forest holdings. Folia Forestalia Polonica A 53 (1): 25-42. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.30730>.
- Informacja o wynikach kontroli realizacji przez starostów zadań dotyczących gospodarki leśnej w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa. 2011. Najwyższa Izba Kontroli. Białystok, czerwiec 2011 r. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,2935,vp,3709.pdf>. Data dostępu: 29.06.2011.
- Kałuża H. 2009. Świadomość ekologiczna rolników a zrównoważony rozwój rolnictwa. Journal of Agribusiness and Rural Development 3: 63-71.
- Leśnictwo. 2019. GUS, Warszawa.
- Orzechowski M., Kamińska M. 2018. Partycypacja społeczeństwa w planowaniu urządzeniowym w lasach prywatnych. Sylwan 162 (4): 314-324. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylvan.2018003>.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. 1991. Dz. U. z 2020 r., poz. 6, z późn. zm.
- Użytkowanie gruntów. Powszechny Spis Rolny. 2011. GUS, Grupa Robocza ds. PSR.
- Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2019 r. 2020. GUS, Departament Rolnictwa.
- Wielkoobszarowa Inwentaryzacja Stanu Lasu. Wyniki za okres 2015-2019. 2020. Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, Sękocin Stary.
- Wiersum K. F., Elands B. H. M., Hoogstra M. A. 2005. Small-Scale Forest Ownership across Europe: Characteristics and Future Potential. Small-scale Forest Economics, Management and Policy 4 (1): 1-19.
- Wójcik M. 2017. Wiedza jako zasób lokalny w środowisku społecznym wsi. Przypadek rodzin rolniczych. Studia Obszarów Wiejskich 45: 159-169. DOI: <https://doi.org/10.7163/SOW.46.10>.
- Wysocka-Fijorek E. 2013. Koncepcja prywatno-państwowej spółki leśnej. Sylwan 157 (11): 803-810. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylvan.2013044>.
- Wysocka-Fijorek E. 2014. Społeczne, prawne i ekonomiczne aspekty rozwoju gospodarki leśnej w lasach prywatnych. Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Problemy Rolnictwa Światowego 14 (29) 3: 216-225.
- Wysocka-Fijorek E. 2017. Ocena funkcjonowania różnych typów spółek leśnych w warunkach zmiennych kosztów administracji i produkcji leśnej. Leś. Pr. Bad. 78 (1): 45-55.
- Wysocka-Fijorek E., Gil W., Gołos P. 2020a. Analiza realizacji zalesień w latach 2001-2018 w różnych regionach kraju. Sylwan 164 (9): 726-735. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylvan.2020059>.
- Wysocka-Fijorek E., Gil W., Gołos P., Dobrowolska E. 2020b. Who applies for afforestation subsidies? Analysis of the age of beneficiaries of the Rural Development Program from 2004-2018. Folia Forestalia Polonica 62 (4): 279-287. DOI: <https://doi.org/10.2478/ffp-2020-0027>.